

ТУРИСТИЧКА ВАЛОРИЗАЦИЈА ПРЕДЕЛА ИЗУЗЕТНИХ ОДЛИКА „ВЛАСИНА“ ПРИМЕНОМ МОДИФИКОВАНОГ МОДЕЛА ХИЛАРИ ДУ КРОС

Милица Цветановић¹

Апстракт: У раду је валоризован простор Власинске висоравни у Југоисточној Србији, а за потребе представљања могућности за развој одрживог туризма. Коришћен је модел валоризације Хилари Ду Крос који је намењен за оцењивање културних мотива, али је за потребе овог рада модификован тако да се њиме могу валоризовати природне одлике простора. Дате су оцене за субиндикаторе тржишне привлачности и природног значаја/робусности. Резултати показују да ПИО „Власина“ у матрици тржишне привлачности/робусности припада ћелији М (2,3) што потврђује да овај предео има довољно потенцијала за интензивнији развој туризма, али и да тај развој мора бити планиран искључиво у правцу одрживости. У раду су дати предлози одрживих типова туризма који се могу развијати у оквиру ПИО „Власина“. Узимајући у обзир како физичко-географске, тако и друштвено-географске одлике Власинске висоравни, туризам се јасно намеће као најбоља шанса за потенцијални одрживи развој. Развој одрживог туризма подстакао би развој других грана привреде у овом крају које су директно и индиректно везане за туризам.

Кључне речи: Власина, Власинско језеро, валоризација, одрживи туризам, одрживи развој

УВОД

Препознатљиво као један од пејзажно најатрактивнијих хидрографских туристичких мотива Србије, Власинско језеро ипак још увек није достигло степен туристичког развоја као друге дестинације у земљи истог или сличног типа. Највећи проблем лежи у вишедеценијском одумирању овог простора, првенствено због погоршања демографске слике – депопулације и израженог старења становништва. Лошу демографску слику прати и веома лоша економска ситуација у овом делу Србије.

Интензивно исељавање становништва из овог краја почело је још 60-их година XX века, а један од главних фактора био је географски положај простора у односу на комуникације (саобраћајне правце) и његова удаљеност од локација где становништво може пронаћи посао (Ристић, 1991). Последњих деценија ове демографске процесе прате и бурне геополитичке промене на простору бивше Југославије које подразумевају и политичку изолацију од суседних држава, због чега се цела Србија суочава са проблемима развоја. Власина се налази у пограничном планинском простору, а такви крајеви Србије углавном су слабо развијени. Поред политичке ситуације у земљи, узроци су форсирана индустријализација и урбанизација након Другог светског рата, политичка изолација од суседних држава, као и усмеравање привредног и демографског развоја ка великим градовима (Милошевић & Маркићевић, 2004; Cvetanović et al., 2024).

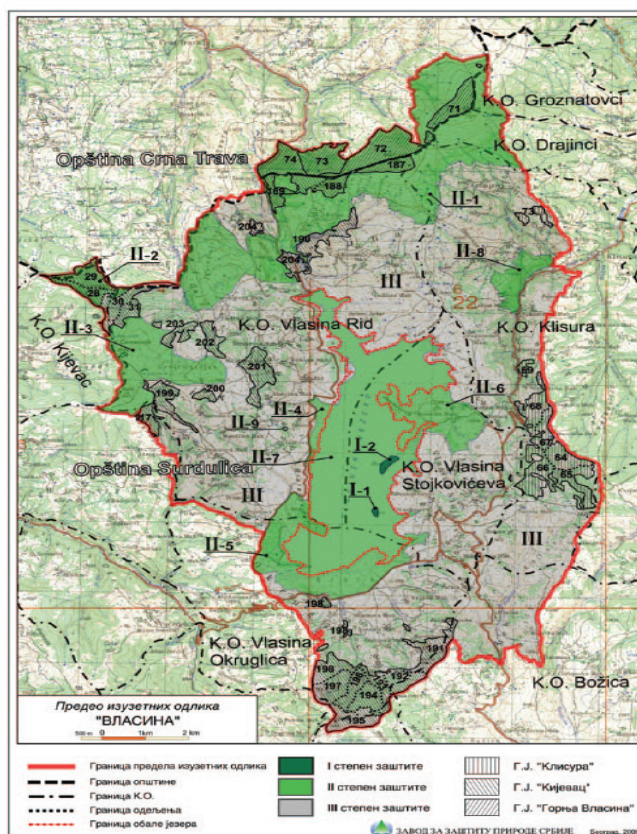
Може се рећи да је туристички потенцијал Власинског краја још увек неискоришћен јер је број посетилаца занемарљив у односу на друге планинске пределе у Србији који су туристички активирани. За потребе овог рада анализиран је простор Предела изузетних одлика „Власина“. Задатак рада је туристичко валоризовање заштићеног подручја од стране стручних лица, а у циљу представљања могућности за развој одрживих облика туризма као потенцијалних покретача развоја овог краја.

¹ Агенција за просторно планирање и урбанизам Републике Србије, Краља Милутина 10а, Београд, Србија, m.cvetanovic991@gmail.com

ИСТРАЖЕНИ ПРОСТОР

Предео изузетних одлика „Власина“ налази се у Југоисточној Србији, у границама општина Сурдулица и Црна Трава. Обухвата Власинско језеро у целини и околна планинска насеља разбијеног типа. Једино насеље које се у целини налази у границама ПИО јесте Власина Стојковићева на истоку. Остала насеља само делом (већим или мањим) улазе у границе заштићеног подручја: Власина Рид на западу и северу, Власина Округлица на југу и југозападу, Клисура на истоку и североистоку, Битврђа на западу, Драјинци, Златанце и Чука на северу. Насеља Чука и Златанце припадају општини Црна Трава, док сва остала насеља припадају општини Сурдулица.

Језеро се налази на истоименој висоравни, на надморској висини од 1211 m и површине је 16 km² што га чини другим највећим вештачким језером у Србији. Настало је изградњом бране 1949. године на месту где је река Власина истицала из тресаве која се називала Власинско блато (Петровић и др., 2012). Власинска тресава је у то време била је једна од највећих планинских тресава Балканског полуострва. Простор је изузетно богат разноврсношћу флоре и фауне, а нарочито орнитофауне и ихтиофауне. Власина је уписана као Рамсарско подручје у регистар међународно влажних подручја, а у складу са Конвенцијом о мочварама које су од међународног значаја, нарочито као станишта птица мочварица. Такође, проглашена је и за међународно значајно подручје за птице Important Bird Area – IBAs, а услед високог степена присуства угрожених биљних врста уврштена је у међународно значајна ботаничка подручја Important Plant Area – IPAs (ЗЗПС). Како се наводи у Мастер плану с пословним планом развоја туризма на Власинском језеру, (2007), физичко-хемијске карактеристике Власинског језера показују да је вода неутрална до благо алкална, нискоминерализована, мека и богата растворним кисеоником. Није оптерећена присуством тешких метала и може се окарактерисати као вода прве класе.

Карта 1. Предео изузетних одлика „Власина“ (извор: Уредба о проглашењу ПИО „Власина“)

Површина Предела изузетних одлика „Власина“ износи 13.329,84 ha од чега је у приватном власништву 49,12%, државном власништву 50,83% и у другим облицима власништва 0,05% површине. У оквиру ПИО „Власина“ успостављена су три режима заштите I, II и III степена. Режим заштите I степена обухвата острва Страторија и Дуги дел на Власинском језеру. Режим заштите II степена проглашен је на следећим местима: планински врх Вртоп – Јелички рид, Мали Чемерник, Велики Чемерник, Стевановски поток, Блато-Делнице-Братанов дел,

полуострво Дуги дел, Власинско језеро, клисура Вучје реке, Златна буква. Режим заштите III степена утврђен је на преосталим деловима ПИО „Власина“, претежно у катастарским општинама на самој обали језера. ПИО „Власина“ припада подручјима I категорије заштите, тј. заштићено је подручје међународног, националног односно изузетног значаја (Уредба о проглашењу ПИО „Власина“, 2018).

МЕТОДОЛОГИЈА

За потребе туристичке валоризације Предела изузетних одлика „Власина“ коришћена је модификована верзија модела који је осмислила Хилари Ду Крос (Hilary du Cros).

У оригиналној верзији, основна намена овог модела јесте сагледавање могућности укључивања објеката културе у одрживи развој туризма (Du Cros, 2000; Лакићевић & Срђевић, 2011). Туристичка валоризација по моделу Хилари Ду Крос један је од најчешће примењених метода оцењивања одређеног простора/локалитета. За потребе валоризовања Власине овај модел је модификован тако да се може применити на природним туристичким потенцијалима.

Ду Крос у процес туристичке валоризације уводи културно-туристичке субиндикаторе и степен њиховог оцењивања, посебно за туристички сектор, а посебно за сектор менаџмента културних добара. Такође, уводи и субиндикаторе за оцену робусности културног добра да прими посетиоце. У туристичком сектору валоризацију се тражишна привлачност културних добара и фактори од значаја при дизајнирању туристичког производа. У сектору менаџмента културних добара, валоризују се културни значај и робусност (Du Cros, 2001; Хаџић, 2005; Марковић & Петровић, 2012). Термин „културни“ у наредној валоризацији замењен је термином „природни“, а поједини субиндикатори који се не могу прилагодити природним мотивима су уклоњени.

За потребе валоризације, поред аутора, оцене су дала и три стручна лица из области туризма, а са територије општине Сурдулица.

Модел туристичке валоризације по Хилари ду Крос садржи следеће субиндикаторе:

1. Туристички сектор

1.1. Тржишна привлачност природних добара

- амбијент (слаб 0-1, адекватан 2-3, добар 4, одличан 5)
- добро познато ван локалне области (не 0-1, делимично 2-3, веома добро 4-5)
- важан национални симбол (не 0, има изванестан потенцијал 1-3, да 4-5)
- може да се исприча „интересантна прича“ о природном добру – едукативно место (не 0, има изванестан потенцијал 1-3, да 4-5)
- поседује извесне особине које га јасно диференцирају од околних природних добара (сиромашно 0, адекватно 2-3, добро 4, одлично 5)
- привлачно за специјалне потребе, што би омогућило већу посећеност од стране туриста, као, на пример, за организовање фестивала (уопште не 0, поседује изванестан потенцијал 1-3, да 4-5)
- комплементарно је са другим туристичким производима на дестинацији, односно у региону (уопште не 0, има изванестан потенцијал 1-3, да 4-5)
- туристичка активност у региону (скоро никаква 0, постоји у извесној мери 2-3, висока 4-5)
- дестинација се асоцира са природом (уопште не 0, у извесној мери 2-3, високо 4-5)

1.2. Фактори од значаја при дизајнирању туристичког производа

- приступ природном добру (није дозвољен 0, ограничен приступ 1-2, дозвољен приступ свим елементима природног добра 3-4)
- добар транспорт од емитивног центра до природног добра (веома је удаљено / тежак приступ 0, олакшана је доступност 1-2, одлична доступност 3)
- близина других природних атракција (веома је удаљено / отежано 0, олакшан је приступ 1-2, растојање се може лако и брзо прећи пешке 3)
- услужне погодности – паркинг, обележени путеви до природног добра, освежење, доступност информацијама (слабе 0, адекватне 1-2, добре 3-4, одличне 5)

Субиндикатори тржишне привлачности природног добра/фактора при дизајнирању туристичког производа оцењују се на следећи начин: слаба привлачност 0-20, средња привлачност 21-40, висока привлачност 41-60.

2. Сектор менаџмента природних добара

2.1. Природни значај

- естетска вредност (ниска 0, средња 1, висока 2)
- едукациона вредност (ниска 0, средња 1, висока 2)
- реткост природног добра на дестинацији, односно региону (уобичајена природна добра исте врсте 0, мање уобичајена природна добра исте врсте 1, ретка природна добра исте врсте 2, уникатно природно добро исте врсте 3)
- репрезентативност за дестинацију (слаба 1, добра 2-3, одлична 4)

2.2. Робусност

- осетљивост природног добра (велика 0, прилична 2-3, није осетљиво 4)
- постојање плана управљања природним добром (нема плана 0, у припреми је 1-4, постоји 5)
- регуларни мониторинг и одржавање (слабо 0, донекле 1-2, добро 3-4, одлично 5)
- потенцијал за текуће инвестирање и консултацију кључних стејкхолдера (слаб 0, адекватан 1-2, добар 3-4, одличан 5)
- могућност негативног утицаја великог броја посетилаца на физичко стање природног добра (велика могућност 1, средња могућност 2-4, мала могућност 5)
- могућност негативног утицаја великог броја посетилаца на животни стил и културне традиције локалне заједнице (велика могућност 1, средња могућност 2-4, мала могућност 5)
- могућност да модификација, као део развоја производа, има негативан утицај на физичко стање природног добра (велика могућност 1, средња могућност 2-4, мала могућност 5)
- могућност да модификација, као део развоја производа, има негативан утицај на стил живота локалне заједнице (велика могућност 1, средња могућност 2-4, мала могућност 5)

Субиндикатори за природни значај/робусност оцењују се на следећи начин: осетљивост/мала природна вредност 0-20, осредња вредност 21-40, висока вредност 41-60.

Сабране оцене (бодови) потом се примењују у „матрици тржишне привлачности/робусности“ са девет ћелија које су дефинисане на следећи начин:

- М (1,1) висока вредност индикатора природни значај/робусност и мала тржишна привлачност;
- М (1,2) висока вредност индикатора природни значај/робусност и средња тржишна привлачност;
- М (1,3) висока вредност индикатора природни значај/робусност и велика тржишна привлачност;
- М (2,1) осредња вредност индикатора природни значај/робусност имала тржишна привлачност;
- М (2,2) осредња вредност индикатора природни значај/робусност и средња тржишна привлачност;
- М (2,3) осредња вредност индикатора природни значај/робусност и велика тржишна привлачност;
- М (3,1) мала вредност индикатора природни значај/робусност и мала тржишна привлачност;
- М (3,2) мала вредност индикатора природни значај/робусност и средња тржишна привлачност;
- М (3,3) мала вредност индикатора природни значај/робусност и велика тржишна привлачност (Марковић & Петровић, 2012; Du Cros, 2000).

Ако је након вредновања природно добро придружено ћелијама М (2,3) и М (1,3), то значи да има повољне могућности да се укључи у туристичке токове (Марковић & Петровић, 2012).

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Туристички сектор - Тржишна привлачност природних добара

Амбијент: 5,5,5,5 – 5,0 (одличан). Изузетност природног пејзажа који се одликује језером, плутајућим (тресетним) острвима, околним планинама, а уз то треба додати и разноврсност биљног и животињског света. У комбинацији са локалном културом и гастрономијом висока вредност амбијента је оправдана.

Познатост ван локалне области: 5,5,5,5 – 5,0 (веома добро). О Власинском језеру учи се још од основне школе на часовима географије, а првенствено га препознатљивим чини чињеница да је после Ђердапског, друго највеће вештачко језеро у Србији.

Важан национални симбол: 3,4,3,2 – 3,0 (има изванредан потенцијал). Пожељно је укључити овај предел у интернационалне промоције најпознатијих мотива Србије поред свега неколико истих дестинација које се стално понављају. Треба узети у обзир туристички значај Власине на нивоу Југоисточне Србије која се често потпуно елиминише из поменутих промоција иако има изузетне природне и културне одлике.

Може се испричати интересантна прича – едукативно место: 5,5,5,4 - 4,75 (да). Изузетно погодно место за ђачке/студентске и све друге врсте екскурзија, излета, настава у природи, развој едукационог туризма.

Поседује особине које га јасно диференцирају од околних природних добара: 5,4,5,5 - 4,75 (одлично). Власински плато по својим карактеристикама и пејзажу прелази и оквир локалног нивоа.

Привлачност за специјалне потребе: 5,4,5,5 - 4,75 (да). Пгодно за организовање разноврсних догађаја, манифестација, али и за филмску и телевизијску продукцију.

Комплементарност са другим туристичким производима у дестинацији/региону: 5,5,5,5 - 5 (да). Уклапа се са природним окружењем и на тај начин нуди могућност за туристичке туре усмерене у више праваца.

Туристичка активност у региону: 5,4,4,5 - 4,5 (висока). Један од водећих туристичких мотива у Југоисточној Србији.

Природно добро се асоцира са природом: 5,5,5,5 - 5 (високо). Природно добро је заштићено као предел изузетних одлика на основу својих природних вредности.

Туристички сектор - Фактори значајни при дизајнирању туристичког производа

Приступ природном добру: 2,2,3,3 - 2,5 (ограничен). Иако се у правилнику о унутрашњем реду и чуварској служби ПИО „Власина“ наводи да је улазак у Предео без ограничења, приступ одређеним деловима попут бране на језеру је забрањен, као и осматрање и фотографисање.

Транспорт од емитивног центра до природног добра: 2,1,2,2 - 1,75 (олакшана је доступност). Највише посетилаца Власинског језера долази из регије, затим из оближње Бугарске, али и из осталих крајева Србије. Гранични прелаз Стрезимировци налази се на свега 17,5 km од насеља Власина Стојковићева, гранични прелаз Прохор Пчињски је удаљен је око 88,5 km од Власине Округлице, Београд је удаљен 347 km од Власине, Ниш 116 km, а насеље Сурдулица око 24 km. Пут из Сурдулице ка језеру је добар, као из правца Црне Траве која се налази у непосредној близини језера. Значајна је близина аутопута Е75 са којег се скреће на путу ка језеру.

Близина других природних атракција: 2,2,1,2 - 1,75 (олакшан је приступ). До свих значајнијих тачака у оквиру ПИО „Власина“ постоје планинарске стазе. Изван граница заштићеног подручја превозним средствима може се лако стићи до Врденика са врхом Велики Стрешер (23 km), Остроуба (34 km), Бесне Кобиле (42 km) и других природних мотива у окружењу који су бројни. Врденик са околним планинама, такође је заштићен као предел изузетних одлика.

Услугне погодности: 3,2,2,3 - добре (2,5). На Власина Риду концентрисана је већина угоститељских објекта. У овом насељу постоји огранак Туристичке организације општине Сурдулица – Информативни центар за заштиту животне средине „Планинска кућа“ у којем је туристима на располагању и апартмански смештај. Ту се налазе и два хотела са ресторанима. Хотели имају припадајуће паркинге.

Сектор менаџмента - Природни значај

Естетска вредност: 2,2,2,2 – 2,0 (висока). Власинска висораван са својим хидролошким, геоморфолошким и биогеографским одликама представља један од најатрактивнијих пејзажа у Србији.

Едукациона вредност: 2,2,2,2 – 2,0 (висока). Изузетно погодан простор за едукацију и научна истраживања.

Реткост природног добра у дестинацији/региону: 2,3,3,3 - 2,75 (уникатно природно добро исте врсте). Реткост овакве дестинације прелази и границе Власинског краја, али и целе Југоисточне Србије.

Репрезентативност: 4,3,3,4 - 3,5 (добра). У сва три режима заштите очување овог предела је под контролом иако повремено потенцијално угрожено антропогеним деловањима. ПИО „Власина“ представља једну изузетно атрактивну и јединствену туристичку локацију.

Сектор менаџмента - Робусност

Осетљивост природног добра: 2,2,3,2 - 2,75 (прилична). Нарочито треба водити рачуна у другом степену заштите који обухвата приобални део језера, као и врхове Велики Чемерник и Вртоп. У првом степену заштите налазе се острва у језеру.

План управљања: 5,5,5,5 - 5,0 (постоји). План управљања ПИО „Власина“ истекао је 2021. године. Међутим, највиша оцена свих учесника у истраживању је оправдана. Простор ПИО „Власина“ у обухвату је више просторних планова од којих су најважнији Просторни план подручја посебне намене ПИО „Власина“, просторни планови општина Сурдулица и Црна Трава, План генералне регулације Власинског језера и приобаља, План генералне регулације Власина Рид, План генералне регулације Власина Округлица и План генералне регулације Власина Стојковићева. У овим плановима дефинисано су дата правила која се односе на мониторинг животне средине, уређење и грађење на површинама различитих намена.

Регуларни мониторинг и одржавање: 3,4,4,3 - 3,5 (добро). Са изузетком потенцијалних негативних последица услед изградње неколико минихидроелектрана у близини граница заштићеног подручја и других антропогених активности мањег обима, мониторинг је задовољавајућ.

Потенцијал за инвестирање: 3,4,4,3 - 3,5 (добар). Према просторним плановима донетим за простор ПИО „Власина“, градња у границама Предела ограничена је или забрањена, зависно од зоне заштите, као и намене простора. Ипак, постоји потенцијал за градњу још пар објеката туристичке намене или ревитализацију запуштених објеката и то искључиво по правилима које прописују просторни планови, а у скаладу са одрживошћу простора.

Могућност негативног утицаја посетилаца на физичко стање природног добра: 2,2,2,1 - 1,75 (велика). Велики број посетилаца у истом тренутку није пожељан. Ово је и проблематична чињеница јер сезона на језеру траје свега месец дана.

Могућност негативног утицаја посетилаца на локалну заједницу: 4,4,5,5 - 4,5 (средња могућност). С обзиром да оцена нагиње ка 5 (мала могућност), може се рећи да су шансе негативног утицаја заиста мале јер туриста нема превише, а и у питању су људи који трагају за одмором у очуваном природном окружењу.

Могућност да модификација има негативан утицај на физичко стање природног добра: 3,3,2,3 - 2,75 (средња могућност). Изузетно треба водити рачуна о заштити и не бавити се активностима које нису прописане правилима која важе за зоне заштите.

Могућност да модификација има негативан утицај на локалну заједницу: 4,4,5,4 - 4,75 (средња могућност). Ово је заправо мала могућност имајући у виду да оцена 5 представља управо малу могућност. Треба имати у виду и да већина локалног становништва овде станује само део године или заправо станује у Сурдулици, а поседује викендице/смештајне објекте на језеру.

Табела 1. Матрица тржишне привлачности и робусности по моделу ХДК (ТС – туристички сектор, СМ – сектор менаџмента) (Du Cros, 2000)

Робусност (СМ)	41-60	М (1,1)	М (1,2)	М (1,3)
	21-40	М (2,1)	М (2,2)	М (2,3)
	0-20	М (3,1)	М (3,2)	М (3,3)
		0-20	21-40	41-60
Тржишна привлачност (ТС)				

Збир оцена за тржишну привлачност ПИО „Власина“ износи 50.25, односно 38.75 за робусност. Ове вредности ПИО „Власина“ сврставају у категорију **М (2,3)** у матрици што означава **осредњу вредност индикатора природног значаја/робусност и велика тржишна привлачност**.

Субиндикатори везани за туристички сектор у оквиру ПИО Власина показују очекивано високе оцене када је реч о тржишној привлачности природног добра чиме потврђује статус једне од најатрактивнијих туристичких дестинација Југоисточне Србије. Фактори сектора менаџмента у збиру дају средњу вредност. Иако је природни значај оцењен највишим оценама, група субиндикатора везана за робусност утиче на смањење укупне вредности и то у погледу осетљивости природног добра и могућности негативног утицаја посетилаца на његово физичко стање. Иако је под заштитом државе, ризик од угрожавања Власинске висоравни увек постоји.

На основу географских одлика простора, али и степена заштите који су проглашени у оквиру ПИО „Власина“, као најпогоднији облике туризма који се овде може развијате намеће се екотуризам. Како наводе Стефановић и Аземовић (2012), главни екотуристички потенцијали су: природни предео разноврсних екосистема и високе естетике предеоног лика, свеж и рекреативно стимулативан климат предела и на крају Власинско језеро као хидролошки и рекреативни туристички високоатрактиван мотив.

Постојање рекреативних пешачких стаза око језера и посматрање заштићених врста са удаљености која их не угрожава додатни су елементи екотуризма заступљени у оквиру ПИО „Власина“. Предео је погодан и за развој других облика туризма који могу допринети одрживости простора попут умереног руралног туризма, спортског туризма, конгресног туризма. Узимајући у обзир да је градња ограничена или забрањена, пожељно је искористити већ постојеће туристичке објекте и прилагодити их. Неки од њих су већ прошли процес приватизације и уређени су, док су други још увек у неповољном положају.

Утицај туризма подстакао би развој општине Сурдулица и општине Црна Трава. Због надморске висине и режима заштите јасно се намеће закључак да је осим одрживог туризма, умереног угоститељства, као и умереног риболова и сточарства, друге гране привреде практично немогуће развијати у границама ПИО „Власине“. Међутим, изван граница Предела, одрживи туризам допринео би развоју грађевинарства, трговине, саобраћаја, производног занатства. На путу од Власине Окргулице ка Власина Риду постоји и пијаца где локално становништво продаје сопствене производе попут меда, мелема, чајева, алкохолних пића, али и ручно прављене предмете за потребе домаћинства и сувенире.

Купалишна сезона на Власинском језеру веома је кратка и траје од половине јула до половине августа, а чак и тада температура воде је прилично ниска. Због тога треба искористити остатак лета, као и део пролећа и јесени за одвијање туристичких активности. Зимски туризам на Власини још увек је занемарљив у недостатку одговарајуће инфраструктуре и највише туристичких активности обавља се у топлијим деловима године.

Власина је препознатљива по својој специфичној локалној култури. Налази се на простору историјске регије Шоплук што је значајно утицало на формирање културног идентитета овог краја. Културно-историјски споменици на овом простору слабије су заступљени и претежно је реч о верским објектима (Цветановић, 2018). Најзначајнији антропогени туристички мотив у границама ПИО „Власина“ свакако је црква Светог Илије у насељу Власина Рид из XVIII века која се налази на узвишењу изнад западне обале језера.

Квалитет животне средине у природном добру је задовољавајућ што је резултат његовог периферног положаја у односу на градске и привредне центре. У непосредној околини природног добра не постоје значајни загађивачи воде, земљишта и ваздуха, због чега су проблеми загађености и нарушавања елемената животне средине присутни у ограниченом обиму. Ипак, на простору ПИО „Власина“, али и непосредног окружења, нажалост присутни су угрожавајући антропогени утицаји који доводе до нарушавања и уништавања природних водених, мочварних, шумских и других аутохтоних станишта (ППППН ПИО „Власина“, 2021). Појачаном контролом и строжијим правилима чије би се кршење санкционисало већим новчаним казнама, може се утицати на смањење угрожености овог предела.

Слика 1. ПИО „Власина“ (аутор: М. Цветановић)

ЗАКЉУЧАК

Неопходно је да надлежне институције државе Србије у својим плановима развоја туризма посвете значајнију пажњу Пределу изузетних одлика „Власина“. Планирање развоја туризма у овом крају на регионалном и локалном нивоу највише зависи од одлука са највишег нивоа првенствено када је реч о финансијским улагањима. Општина Сурдулица је економски веома слаба, док се суседна Црна Трава често проглашава најсиромашнијом општином у Србији због чега финансијске могућности за било какву интензивнију промоцију или туристичку инфраструктуру представљају највећу препреку за туризам ове општине. Пожељна је интензивнија међуопштинска сарадња, како између ове две општине, тако и са општинама у окружењу које, такође, у својим границама имају већи број атрактивних природних добара. Пожељно је урадити и нови мастер план развоја туризма.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА

- Du Cros H. (2000). *Planning for sustainable cultural heritage tourism in Hong Kong*. Final report to the Lord Wilson Heritage Trust Council SAR.
- Du Cros, H. (2001). *A new model to assist in planning for sustainable cultural heritage tourism*. International journal of tourism research, 3, 165-170.
- Завод за заштиту природе Србије. *Предео изузетних одлика Власина*. Преузето 30. маја 2024. године.
- Уредба о проглашењу Предела изузетних одлика „Власина“ („Службени гласник РС“ број 25/18).
- Конвенција о мочварама које су од међународног значаја, нарочито као станишта птица мочварица („Службени лист СФРЈ - Међународни уговори“, број 9/77)
- Лакићевић, М. & Срђевић, Б. (2011). *Туристичка валоризација Топчидерског парка у Београду*. Летопис научних радова, 35 (1), 127-135.
- Марковић, Ј., Петровић, М. (2012). *Туристичка валоризација археолошког налазишта „Виминацијум“ према моделу Хилари ду Крос*. Зборник радова Департмана за географију, туризам и хотелијерство, 41, 248-262.
- Мастер план с пословним планом развоја туризма на Власинском језеру – Предлог завршног извештаја, Министарство економије и регионалног развоја Србије и Horwath & Horwath Consulting Zagreb d.o.o.
- Милошевић М. & Маркићевић М. (2004). *Одрживи туризам – утилизација простора планинских пограничних регија на примеру Старе планине*. Зборник радова Географског факултета, 52, 43-58.
- Петровић, М., Ђорђевић, Ј., Јовичић, А., Марковић, Ј. & Лешчешан, И. (2012). *Туризам и просторно планирање – студија случаја Власинско језеро*. Зборник радова Департмана за географију, туризам и хотелијерство, 41, 192-209.
- План управљања – Предео изузетних одлика „Власина“ 2011-2021 (2011). ЈП Дирекција за грејевинско земљиште и путеве општине Сурдулица.

- План генералне регулације Власинско језеро са приобаљем („Службени гласник града Врања“ бр. 46/13)
План генералне регулације Власина Округлица („Службени гласник града Врања“ бр. 36/12)
План генералне регулације Власина Рид („Службени гласник града Врања“ бр. 46/13)
План генералне регулације Власина Стојковићева („Службени гласник града Врања“ бр. 36/12)
Просторни план општине Сурдулица („Службени гласник града Врања“ бр. 34/12)
Просторни план општине Црна Трава („Службени гласник града Лесковца“, бр. 9/2011)
Просторни план подручја посебне намене Предела изузетних одлика „Власина“ („Службени гласник Републике Србије, 123/21)
Правилник о унутрашњем реду и чуварској служби Предела изузетних одлика „Власина“ (Службени гласник РС“, бр. 76/18)
Ристић, К. (1991). *Географске перспективе брдско-планинске пограничне зоне Србије према Бугарској*. Географски преглед, 35, 61-65.
Стефановић, В. & Аземовић, Н. (2012). *Одрживи развој туризма на примеру Власинске површи*. Школа бизниса, 1, 38-50.
Хацић, О. (2005). *Културни туризам*. Нови Сад: Департман за географију, туризам и хотелијерство, ПМФ.
Цветановић, М. (2018). *Екотуризам као шанса одрживог развоја Власине*. У: Милинчић, М., Милановић, М., Илић, М., Деђански, В. (ур.): Зборник радова са Треће еколошке конференције „Смедерево еколошки град“, стр. 279-287. (Смедерево, 23-24. новембар 2018). Локални еколошки покрет, Универзитет у Београду – Географски факултет.
Cvetanović, M., Gajić, M., Kovjanić, A., Krstić, F. & Sedlak, M. (2024). *Geosite assessment as a contribution to the sustainable development of Babušnica, Serbia*. Open Geosciences, Vol. 16, Issue 1, DOI: 10.1515/geo-2022-0644

TOURISM VALORIZATION OF THE LANDSCAPE OF OUTSTANDING FEATURES “VLASINA” USING THE MODIFIED HILARY DU CROS MODEL

Milica Cvetanović²

Abstract: This paper shows the valorization of the Vlasina Plateau in Southeast Serbia for the purposes of presenting opportunities for the development of sustainable tourism. Hilary Du Cros's valorization model was used, which is intended for the evaluation of cultural motifs, but for the purposes of this paper, it was modified so that it can be used to valorize the natural features of the area. Grades are provided for the market attractiveness and natural importance/robusticity sub-indicators. The results show that LOF “Vlasina” in the market attractiveness/robusticity matrix belongs to cell M (2,3), which confirms that this area has enough potential for more intensive tourism development but also that this development must be planned exclusively in the direction of sustainability. The paper presents proposals for sustainable types of tourism that can be developed within the LOF “Vlasina.” Taking into account both the physical-geographical and social-geographical features of the Vlasina Plateau, tourism clearly stands out as the best chance for potential sustainable development. The development of sustainable tourism would encourage the development of other branches of the economy in this area that are directly and indirectly related to tourism.

Key words: Vlasina, Vlasina lake, valorization, sustainable tourism, sustainable development

² Agency for Spatial Planning and Urbanism of the Republic of Serbia, Kralja Milutina 10a, Belgrade, Serbia, m.cvetanovic991@gmail.com